

De boeiende verhalen van mijn ondertussen overleden schoonvader, die destijds gewestbeheerder² was in Coquilhatville, zorgden voor een intense numismatische interesse voor onze voormalige kolonie en bij uitbreiding voor het ganse Afrikaanse continent. Het zal wellicht niet toevallig zijn, dat ik sindsdien ook een verwoed verzamelaar van oorspronkelijke betaalmiddelen³ uit Afrika ben. Een bevriend ex-koloniaal schonk me mijn eerste belastingpenningen.

Wat opzoekwerk leerde me dat deze penningen reeds eerder voorwerp van een studie uitmaakten. John De Ley, verbonden aan Numismatica Antwerpen, publiceerde in 1993 in het jaarboek van het EGMP een overzicht van de tot dan toe gekende belastingpenningen⁴. Ook in de 'Revue Belge de Numismatique' uit 1923 behandelt A. Mahieu⁵ de numismatiek van Congo. Dankbare bronnen... Belastingplaatjes worden immers niet zo heel vaak aangeboden en jonge numismaten zijn vermoedelijk niet altijd bekend met dit deelaspect van de numismatiek. Bovendien zijn we meer dan 55 jaar na de onafhankelijkheid van Belgisch Congo en dreigen, samen met de ex-kolonialen ook heel wat van hun herinneringen en materialen te verdwijnen door onwetendheid van de nabestaanden.

Laat ons een kat een kat noemen... Deze op het eerste zicht oninteressante en vaak gecorrodeerde aluminium plaatjes met wat cijfertjes en een afbeelding, hebben bij het opruimen van een zolder of een woning meer kans in de vuilnisbak te belanden dan in één of andere verzameling. Een reden te meer om ze vandaag even in de aandacht te brengen. De geschiedenis van onze voormalige kolonie is niet het opzet van dit artikel. De geïnteresseerde lezer vindt hierover echter een schat aan informatie via het wereldwijde web, naslagwerken en heel wat artikels in de numismatische vakliteratuur. Wie veel tijd heeft, kan zich verdiepen in de turf van David Van Reybrouck⁶. Enkele administratieve gegevens moeten echter wel vermeld worden om de logische opbouw van mijn verhaal te eerbiedigen.

Tot 1931 stond er een Gouverneur-Generaal aan het hoofd van de kolonie. Deze werd bijgestaan door 4 vice-Gouverneurs-Generaal (voor Leopoldstad, de Evenaarsprovincie, de Oostprovincie en Katanga). Vanaf 1932 kennen we 6 provincies (zie hoger + Kasai en Kivu) met aan het hoofd een provincie-gouverneur. Ieder van deze provincies werd verdeeld in 20 districten met aan het hoofd een districtscommissaris. Uiteindelijk werden deze districten weer opgedeeld in 131 gewesten en steden met aan het hoofd een gewestbeheerder. Elk gewest omvatte een aantal inheemse hoofdijen (460) en sectoren (519). Zo'n hoofdij was een zuiver traditionele groepering die op gewoonte berustte en door de overheid erkend werd. Het inlands hoofd handelde in naam van het traditioneel gezag dat hem door gewoonte en als vertegenwoordiger van de overheid werd verleend. De chef werd niet benoemd maar wel erkend in zijn traditionele waardigheid en voor de Belgische kar gespannen⁷ (figuurlijk dan...). Door deze investituur werd hij immers meteen staatsambtenaar en krijgt de opdracht de bevelen van de overheid uit te voeren.

¹ Herwerking van mijn publicatie in het tijdschrift Muntmeester, uitgegeven door de Diestse Studiekring voor Numismatiek en Penningkunde

² In het huidige district Mbandake, middenloop van de Kongostroom

³ Ik geef de voorkeur aan de benaming oorspronkelijke betaalmiddelen uit respect voor de Afrikaanse cultuur. Het vaak gehoorde primitieve betaalmiddelen heeft een heel ander klankkleur.

⁴ Jaarboek EGMP 1993 blz 25-54

⁵ Revue Belge de numismatique et de sigillographie -Numismatique de Congo -1923 (integraal terug te vinden op het net)

⁶ David Van Reybrouck - Congo, een geschiedenis, winnaar van de Libris geschiedenisprijs en uitgegeven in 2010 door uitgeverij De Bezige Bij Amsterdam ISBN 978 90 235 58661

⁷ Ook de aan de chef toegekende koloniale ketting als teken van waardigheid maakt deel uit van de numismatiek

Om deze belastingsplaatje te kunnen plaatsen in een algemene belastingspolitiek van de kolonisator, is eveneens wat achtergrondinformatie noodzakelijk. Het hoofddoel van de Belgische koloniale politiek was het 'mise en valeur' van Belgisch Congo. De term op zich zegt meer dan eender welke vertaling. Vanuit een beschavingsmisie, die vooral krachtdadig was na WO I, legde men zeer sterk de klemtoon op de uitbouw van de mijnsector en de transportinfrastructuur. Men trok privé-maatschappijen aan, die arbeidskrachten recruteerden, de zogenaamde en ruim geïnterpreteerde "terre vacante" (onontgonnen gebieden) opeisten en verplichte culturen (gewassen) oplegden aan de zwarte bevolking.

Bij wet van 2 mei 1910 werd reeds overgegaan tot het heffen van een inlandse belasting. Zij

omvat in werkelijkheid een dubbele belasting, namelijk de hoofdelijke belasting die iedere volwassen kleurling treft⁸, en de aanvullende belasting, die verschuldigd is door de mannen die meerdere vrouwen hebben. Deze belasting verschilde van district tot district en werd bepaald door de Gouverneur-Generaal. De belastingplichtige, die aan zijn plicht had voldaan, kreeg een kwitantie, de zogenaamde acquit, als bewijs van betaling. Dit bewijs moest ten allen tijde kunnen voorgelegd worden. Gezien het broeierige, vochtige klimaat werd geopteerd voor een doorboord metalen plaatje, jaarlijks anders van vorm en voorzien van een afbeelding .

Hoofdbelasting 1932 fiets

Omdat aluminium niet steeds voor handen was, werd tijdens de oorlogsjaren tevens gebruik gemaakt van blik, koper en messing. Op de voorzijde van de metalen penning vinden we steeds een "typisch inlandse afbeelding". Op de keerzijde altijd een jaartal, in latere jaren aangevuld met een ingeklopt volgnummer en een letter uit ons alfabet. Dit zijn letters die verwijzen naar een district. Is er een logisch verband tussen deze letters en de districten? Het voorbeeld ter illustratie is een belastingsplaatje uit 1928, met als volgnummer 002499 en districtsletter w (links van de perforatie). Bemerkt ook de gleuven in het metaal. Door gleuven en doorboring kon een belastingsplaatje als hanger of als armband gedragen worden.

Hoofdbelasting 1928 keerzijde leeuw

Bij complete metaalschaarste diende alsnog een kwitantie op papier voorzien te worden. Uiteraard zijn dit nu zeer zeldzame documenten.

Onderscheid tussen de belastingspenningen qua grootte

We onderscheiden 3 soorten belastingen en bijhorende plaatjes:

- Hoofdbelasting (+/- 2.000.000 belastingplichtigen in 1920)
- Aanvullende belasting (+/- 600.000 belastingplichtigen in 1920)
- Voorschot op belasting

⁸ Ook de niet-Kongolees die gedurende het dienstjaar in de kolonie verblijft;

De belastingspenningen zijn voorzien van heel wat verscheidene afbeeldingen. We onderscheiden geometrische figuren, afbeeldingen van dieren, gebruiksvoorwerpen, voertuigen, planten, ... Vaak zijn de afbeeldingen van een zeer beperkt reliëf en na verloop van tijd nog moeilijk herkenbaar.

Hoofdbelasting 1935 nijlpaard

Zijn dit zeldzame voorwerpen ?

Uit het archief van John De Ley, die systematisch iedere hem bekende eigenaar van belastingspenningen een identificatie- en inventarislijst opstuurde, met het doel enige logica in de districtletters terug te vinden, blijkt dat hij in de jaren negentig, 416 penningen kon identificeren, verspreid over 10 verzamelaars. Dit is een eerder beperkt aantal.

We mogen echter niet vergeten dat deze penningen effectief 1 jaar in gebruik waren in een broeierig klimaat, gezien de aard van de belasting op heel wat weerstand kon rekenen, en als materiaal zeer gemakkelijk recupereerbaar waren voor heel wat andere doeleinden.

Een aantal van hogergenoemde verzamelaars zijn ondertussen overleden en hun verzamelingen werden te koop aangeboden via veilinghuizen, verdwenen uit het zicht, of verdwenen voorgoed... De verzameling van dhr De Ley werd opgekocht door een Amerikaans verzamelaar, terwijl dubbele exemplaren aan het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika werden geschonken. De laatste jaren duiken er echter weer meer op. Zelf kocht ik enkele weken geleden (maart 2017) nog de hoofdbelastingsplaatjes uit 1912-1913 en 1914 op de internationale beurs te Antwerpen (bron: collectie van een pater-missionaris).

	42	1927	Hb.	
	43	"	Ab.	
	44	1928	Hb.	W 002499
	45	"	Ab.	
	46	1929	Hb.	W 026318
	47	"	Ab.	
	48	1930	Hb.	W 004400
	49	"	Ab.	
papier (Boma)	50	1931	Hb.	T 036129
Katanga)	51	"	Ab.	
Beneden Kongo)	52	1932	Hb.	T 009271
ijzer (Gr. Britt)	53	"	Ab.	
	1933/1934 Hb. Ab. met 2 of 3 letters			
	54	1933	Hb.	
	"	"	Hb.	
	55	1933	Ab.	
	"	"	Ab.	
	56	1934	Hb.	
	"	"	Hb.	
	57	1934	Ab.	
	"	"	Ab.	
	58	1935	Hb.	A 208673
	59	"	Ab.	
	60	1936	Hb.	A 269407
aluminium	61	"	Ab.	
	62	1937	Hb.	A 429756
	63	"	Ab.	
	64	1938	Hb.	A 006246
	65	"	Ab.	
	66	1939	Hb.	

Nog wat cijfermateriaal...

We onderscheiden 70 verschillende kwitanties waarvan

33 kwitanties als hoofdbelasting

31 als aanvullende belasting

4 als voorschot op de belasting (1915-18)

1 kwitantie was een *allegaartje* op papier

1 gekende hoofdbelasting in overslag

Onze kwitanties overbruggen een periode van 30 jaar van 1910 tot 1940. Het naoorlogsjaar 1915 spant hierbij de kroon met 6 verschillende kwitanties voor dat ene jaar... Tot op de dag van vandaag werden volgende districtletters nog niet teruggevonden : I J N O Q en X... De andere districtletters worden wel teruggevonden in zeer variabele aantallen, maar gezien het totaal aantal geregistreerde penningen, kunnen we hieruit geen relevante besluiten trekken.

Kopie uit het archief van dhr. De Ley – registratie enkele penningen verzameling Torfs

In de numismatische literatuur wordt steeds gesproken over belastingspenningen. Zijn dit nu inderdaad penningen of spreken we beter van een belastingsplaatje? Hing aan onze fiets tot in de jaren 80 een provinciale belastingspenning of een provinciale belastingsplaat? Mijn persoonlijke voorkeur gaat uit naar de term belastingsplaat alhoewel deze verklaring van het woord penning ook de lading dekt:

Penning

Let op: Spelling (deels) uit 1864: m. (-en), gemunt -, gestempeld (meest rond) plat stuk metaal; medaille; eere-, gedenkpenning; [oudtijds]) oud-friesche vlaktemaat; holl. muntstukje (waard 1/16 stuiver); [figuurlijk] [zeker, zekere] waardebeplating; de 5e - [dat is] van de vijf penningen⁹

Of nog

penning¹⁰ 1) Bekende personen en groepen 2) Besant 3) Cent 4) Eermetaal 5) Gedenkpenning 6) Geld 7) Geldstuk 8) Gestempeld metalen plaatje 9) Gestempeld plat stuk metaal 10) Gestempelde metalen plaat 11) Herinneringsmedaille

Tenslotte dook er nog een overslag op waarmee meteen bewezen wordt dat recyclage van alle tijden en van alle continenten is...

Wie bij het opruimen van een oude zolder of het kuieren op een rommelmarkt deze belasting-plaatjes aantreft, weet nu beter en denkt niet meer aan oud metaal, maar aan een waardevol stukje koloniale geschiedenis...

Tentoonstelling Numismatica Herentals

zondag 7 april 2017

Johan Torfs stelt zijn mooiste belastingsplaatjes tentoon. Ze overbruggen de periode 1913-1938 en bevatten zowel plaatjes voor de hoofdbelasting (HB) als aanvullende belasting (AB).

De illustratie van de Afrikaanse vrouw werd getekend door André Hallet (1890-1959), een Brussels kunstenaar, die in onze kolonie verbleef en de schoonheid van het land en zijn bewoners op papier en doek weergaf.

Extra informatie over onze kolonie is te vinden in het toenmalige standaardwerk voor iedere koloniaal: Onze Kolonie - aardrijkskundig en geschiedkundig overzicht (uitgeverij Universum - Koninklijke Straat 53 te 1000 Brussel) door A. Michiels en N. Laude.

(P.S. Boeiend om hierin te lezen hoe men als kolonisator naar de 'primitieve inboorling' keek. Vandaag de dag zou dit meteen tot een klacht wegens racisme leiden...)

Johan Torfs

⁹ <http://www.dbnl.org/tekst/cali003nieu01/cali003ni>

¹⁰ <http://www.mijnwoordenboek.nl/puzzelwoordenboek/pe>